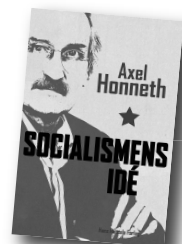

Er socialismen en god idé?

Anmeldelse af Morten Thing

Axel Honneth: Socialismens idé. Forsøg på en aktualisering.

Den tyske filosof Axel Honneth (1949-) er især kendt for sin store bog om anerkendelse og en fra 2011 om frihed. Han er en slags arving til Frankfurterskolen. Han betragter sig selv som socialist, men da det gik op for ham, at hans bøger om anerkendelse og frihed blev betragtet som et ja! til det borgerlige samfund, skrev han en bog om socialismen som idé. Det er en tankevækkende bog, fordi den rejser en række grundlagsproblemer i den socialistiske tradition, som enhver socialist bør tænke videre over.

Han tager sit udgangspunkt i den franske revolutions program for det borgerlige samfund: Frihed, lighed og broderskab, og spørger, hvorfor det står så dårligt til med ligheden og broderskabet (solidariteten) i de borgerlige samfund, som udviklede sig i 1800- og 1900-tallet? Han ser de tidlige socialister som nogen, der netop påviste, hvordan produktionen under kapitalismen var lige så blæst for frihed som under feudalismen, hvis man ser på producenternes situation. Helt overordnet ser han socialismens styrke som dette at bekæmpe undertrykkelsen og manglen på åben samtale i det kapitalistiske samfund. Socialismen er altså en *frihedsidé*, og det er som sådan, den skal overleve.

Der er imidlertid en række problemer ved socialismen, måske endda særlig ved den marxske udgave af den. Han tager fat i historieopfattelsen, som Marx i nogen udstrækning har fra Hegel: en opfattelse af historien som præget af en *nødvendighed*. Historien har udviklet sig efter et nødvendigt skema, og socialismen vil komme som en indre nødvendighed. Socialister ved derfor, hvordan fremtiden vil blive. Her rører Honneth ved noget centralt hos både den ortodokse marxisme (fx Kautsky), leninismen og maoismen: Disse ideer bygger på en *metafysik*, som hviler på en næsten religiøs tro. Fordi Lenin og Mao kendte til historiens fremtidige udvikling, kunne de tage magten og uden at spørge hverken

folket eller arbejderne styre med sikkerhed frem mod socialismen.

Hvis nu metafysikken var begrundet, så burde vi jo have set arbejderklassen organisere sig i kampen mod de stadig stærkere og farlige modsætninger i kapitalismen, ligesom vi skulle have set socialismen vokse frem i Sovjet og Kina. I stedet så vi samfund, hvor friheden var lig nul og undertrykkelsen nærmede sig det totale. Den idé om socialismen, som både det sovjetiske og det kinesiske samfund udfoldede, var ideen om *planlægning*. Men frihed og samtale om fremtiden var en by langt fra Rusland.

Vi har heller ikke set arbejderklassen samle sig omkring socialismen. Vi har i Nordeuropa set relativt stærke arbejderbevægelser, som har kunnet institutionalisere en samtale mellem kapitalisternes og arbejderbevægelsens ledelser, mens vi i Sydeuropa og USA ikke har set noget i den stil. Men i dag er arbejderbevægelsernes magt brudt, og i EU har de ikke kunnet udmønte en fælles politik. Arbejderklassen var ellers indskrevet i den socialistiske metafysik som den kraft, der skulle indfri metafysikkens kerne.

Honneth peger på et andet problematisk punkt: Hvad betyder det materialistiske udgangspunkt for forholdet mellem økonomi og politik fx? I sidste halvdel af 1800-tallet, da en socialistisk kvindebevægelse udviklede sig, var svaret fra socialisterne, at undertrykkelsen af kvinder var en del af kapitalismen, og den kunne først ændres efter revolutionen. Og den måtte have sit afsæt i erobringen af statsmagten; først derefter kunne man begynde et politisk reformarbejde, herunder ligestilling mellem mænd og kvinder. Denne *økonomiske determinisme* har kapitalismen modbevist: Det var i vid udstrækning muligt at gennemføre en ligestilling mellem kønnene uden en revolution i økonomien. Og afkriminaliseringen af homoseksuelle forhold har bredt sig til store dele af den vestlige verden i kølvandet på ligestillingen af kønnene.

I den marxistiske tradition har man søgt at løse problemet ved at tale om 'relativ autonomi' til over-

bygningen. Honneth taler ikke om basis og overbygning, men om tre niveauer: økonomisk handlen, dannelsen af en politisk vilje og dannelsen af en moralsk dimension. Han mener, man må operere med, at disse tre niveauer udvikler deres egen tradition, som sætter rammer for forandringer, som er nyttige eller konfliktskabende for de andre niveauer. Han peger på, at det er nødvendigt at udvikle en socialistisk politik på hvert af de tre niveauer, som søger at mindske eller fjerne undertrykkelse uden at fastholde økonomiens determination.

Honneth påpeger, at det er vigtigt, at vi *ikke* ved, hvordan socialismen ser ud bortset fra, at den skal afskaffe undertrykkelsen af producenterne i økonomi og produktion. I stedet skal man se socialismen som en række *sociale eksperimenter* på lokalt niveau, hvis resultater gennem en åben og lige dialog formidles og besluttet (for eller imod) på et højere niveau. Det er altså ikke sådan, at politikken for udviklingen af produktion, stat og moral på forhånd er fastlagt, men noget som skabes af en ny form for demokratisk proces. I det hele taget ser Honneth den socialistiske udvikling som en videreudvikling af en *demokratisk kultur*. Og han ser heri en mulighed for at bryde den tilbagegang, socialismen har måttet se i øjnene de sidste 20-30 år.

Honneths bog er meget inspirerende og en type udfordring, vi ikke er vant til på venstrefløjen. Bogen er desværre præget af, at han er filosof. Der er mange lidt luftige afsnit, men som regel bliver han senere tilstrækkelig konkret til, at man kan følge hans argumentation.

Bogens svaghed er frem for alt, at han ser udviklingen fra liberalt demokrati til socialisme som en linje uden brud. Udviklingen er en fuldkommengørelse af demokratiseringen af samfundet ved hele tiden af afskaffe undertrykkelsen på alle niveauer og indføre åben samtale som den grundlæggende fornyelse. Han taler således ikke om revolution eller en ny produktionsmåde. Han nævner ikke ændring af ejendomsforholdene til produktionsmidlerne som helt grundlæggende.

Han er meget vag, når han taler om styringsmekanismer i fremtidens samfund. Men det er tydeligt, at han mener, der skal være et beslutningssted, et sted hvor den politiske vilje fastlægges som konklusionen på den åbne samtale om de sociale eksperimenter. Men han bruger så at sige aldrig ordet *stat*, og er ret vag, når det drejer sig om, hvordan politisk vilje bliver til.

Hvis man er imødekommende for Honneths tankegang, kan man sige, at hans bog også er et indlæg i debatten om forskellen mellem en revolutionær og en reformistisk politik. Hans tankegang hviler på udviklingen af en stærk demokratisk kultur i de vestlige lande. Det handler derfor om at skabe et flertal (som ikke kun består af arbejdere, men af alle som støtter politikken) for en eksperimenterende socialisme med kooperative eller andre egalitære former i produktionen. Konsekvensen af denne politik er udvidelsen af demokratiet og udryddelsen af undertrykkelsen, fx den undertrykkelse, som ligger i, at man sælger udnyttelsen af sin arbejdskraft, men at udbyttet heraf tilfalder ejerne af produktionsmidlerne. Set med Honneths øjne kan man altså så at sige *demokratisere* sig til socialismen.

Det brud, som ikke kommer, bygger på, at alle parter akcepterer demokratiet som form for formeringen af den politiske vilje, også ejerne af produktionsmidler. Han forholder sig slet ikke til den situation, hvor et kup afskaffer demokratiet. Han vil formentlig sige: Sker det, vil situationen selvfølgelig være en anden og kræve en anden form for handlen. Men kommer det ikke til et kup, er det muligt at bygge videre på udvidelsen af demokratiet og dermed *fortsatte* den kamp mod undertrykkelsen, som hele tiden har været det centrale. Revolutionen er således ikke noget brud, som markeres med kamp eller borgerkrig, den indtræffer ved beslutning i demokratiske samfund. Han ser således ikke bruddet som det vigtige, men udviklingen. Et sådant 'systemskifte' kan kun finde sted indenfor rammerne af en demokratisk kultur.